

DESPRE HOTARE, COMUNITATE URBANĂ ȘI ETHOS NOBILIAR. DELIMITAREA TERITORIALĂ A CARANSEBEȘULUI ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVI-LEA

*Adrian Magina**

Cuvinte cheie: Caransebeș, hotare, nobilime, secolul XVI

Keywords: Caransebeș, boundaries, nobility, 16th century

Caransebeșul celei de-a doua jumătăți secolului al XVI-lea... Un mic oraș aflat la frontieră, sub veșnica amenințare otomană, de abia integrat între frontierele principatului transilvănean. Așezat la întretăierea văilor Timișului și Sebeșului, centrul urban din zona înaltă a Banatului s-a dezvoltat în jurul cetății regale menționată încă din secolul al XIV-lea. La finalul veacului al XV-lea și începutul celui următor, locuitorii Caransebeșului dobândesc o serie de privilegii, inclusiv dreptul de a alege singuri autoritățile urbane. Cu toate că în documente apare menționat drept *oppidum*, și câteodată *civitas*, orașul nu a depășit niciodată statutul de târg. E drept, după căderea orașelor bănățene din zona de câmpie (Timișoara și Lipova) în mâinile otomanilor, centrul urban din arealul montan, împreună cu Lugojul, a polarizat viața politică, militară, socială și religioasă a teritoriului bănățean scăpat directei dominații otomane. Importanța orașului era dată tocmai statutul său de așezare de frontieră, de proximitatea teritoriului otoman al eyaletului Timișoarei. Pe parcursul evului mediu și al epocii moderne timpurii, Caransebeșul a fost cel mai adesea desemnat drept târg (*oppidum*), deși uneori apare și cu statutul de *civitas*. Cu toate că pentru circa 100 de ani a făcut parte din teritoriul Principatului autonom al Transilvaniei, orașul și zona înconjurătoare nu s-au integrat deplin în structurile politice și sociale ardelenice. În anul 1658, la presiunea politică venită dinspre Înalta Poartă, principele Acațiu Barcsay cedează Caransebeșul, Lugojul și zonele adiacente otomanilor.¹ De abia după acest moment începe integrarea în

* Muzeul Banatului Montan Reșița, b-dul Republicii, nr. 10, e-mail: adimagina@gmail.com

¹ Istoria orașului poate fi urmărită în linii mari prin intermediul lucrărilor lui Frigyes Pesty, *A szörényi bánság és Szörény vármegye története*, vol. II (Budapest, 1878), 115–269 și Andrei Ghidiu, Iosif Bălan, *Monografia orașului Caransebeș* (Caransebeș, 1909).

societatea ardeleană a nobilimii și a elementelor urbane din Caransebeș, refugiate în diverse zone ale Transilvaniei în fața armatelor turcești.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea nimeni nu se gândea încă la acel moment... Orașul de abia fusese integrat în structurile politice ale Principatului și altele erau grijile cotidiene. Nu e vorba de conștientizarea pericolului turcesc, omniprezent fără îndoială, ci de modul de funcționare și de raportare socială și juridică a celor două comunități menționate: cea nobiliară și cea urbană. Aparent, situația ar trebui să fie clară: orașul – după clasicul exemplu al regatului ungar și cel transilvănean în special – este o comunitate în sine, cu drepturi bine definite din punct de vedere juridic. E de notorietate faptul că mai toate orașele din Ungaria medievală își aveau originea în așezările ridicate de oaspeții (*hospites*) de origine germană. Nici măcar capitala regatului, Buda, nu ieșea din acest tipar.² Pe de altă parte, situația nobilimii este la fel de bine definită juridic, fiind o stare privilegiată prin însăși esența sa. Și totuși...

Caransebeșul medieval și modern timpuriu face o notă distinctă, atât din punct de vedere etnic cât și social, pentru că pe întreg parcursul evului mediu a fost considerat un oraș majoritar românesc. Nume răzlețe ar putea indica că odată în oraș fusese o comunitate vorbitoare de limbă germană, dar care foarte repede își pierduse caracteristicile. Coagulată în jurul cetății regale, comunitatea urbană a colectat populația românească din jur și cea maghiară implicată în administrația locală, posibil în jurul unui mic nucleu de oaspeți germani, integrat fără să lase prea multe urme. Este dificil de stabilit care era ponderea elementului românesc, maghiar sau german în secolul al XIV-lea. În veacul următor și în prima jumătate a secolului al XVI-lea, în cadrul adunărilor urbane (și districtuale) întâlnim aproape exclusiv nume românești³, semn că populația majoritară era cea românească. Finalul secolului al XV-lea și începutul celui de-al XVI-lea găsea în fruntea orașului, în calitate de jude primar, pe voievodul Ștefan Stoica. Poziția acestuia din urmă nu trebuie legată neapărat de persistența unei instituții specifice românești, ci de calitatea de comandant de husari pe care o avea. Voievodul Stoica pare să se fi tras din zona Bogâltinului⁴, dacă nu cumva la origine era sârb emigrat la nordul Dunării, numele fiind comun în atât în onomastica românească cât și sârbească, iar unele din posesiunile sale se aflau situate pe linia Dunării, în proximitatea fostelor teritorii sârbești.⁵ Indiferent de

² A se vedea în acest sens: *Medieval Buda in context*, eds. Balázs Nagy, Martyn Rady, Katalin Szende și András Vadas (Brill, 2016).

³ Ioan Aurel Pop, *Instituții medievale românești. Adunările cneziale și (boierești) în secolele XIV-XVI* (Cluj-Napoca: Dacia, 1991), 68–75.

⁴ Fii săi, *Georgio ac Gregorio Sthoyka de dicta Bogolthyn*, apar într-un document din anul 1519 cu această particulă nobiliară. Pesty, *A szörényi bánság*, vol. III, 166.

⁵ Costin Feneșan, *Diplomatarium Banaticum*, vol. I (Cluj-Napoca: Mega, 2016), 209–212.

originea sa etnică, el s-a luptat pentru recunoașterea privilegiilor urbane, fiind unul din reprezentanții Caransebeșului în susținerea drepturilor locuitorilor săi. Organizarea administrativă în formula unui jude primar, 12 jurați și un consiliu alcătuit din câteva zeci de persoane reprezentative s-a menținut până la ocuparea zonei de către otomani la mijlocul secolului al XVII-lea.⁶ Din punct de vedere social, orașul trece de asemenea printr-o serie de mutații profunde. Deja în prima jumătate a secolului al XV-lea în oraș pot fi întâlnite persoane de origine nobilă care și-au stabilit acolo reședința.⁷ Pe parcursul secolului al XV-lea, numărul nobililor din oraș crește, fapt explicabil datorită amenințării otomane, centrul urban de pe valea Timișului oferind o mai bună protecție decât curțile nobiliare din teritoriu. În plus, în Caransebeș s-au desfășurat adunările districtului omonim⁸, aspect ce a contribuit la atragerea nobilimii locale din teritoriul înalt al Banatului în interiorul orașului. Elita nobiliară și-a cumpărat proprietăți în interiorul așezării, implicându-se atât în administrația de la nivel districtual cât și urban. Analizând compoziția magistratului urban în a doua jumătate a secolului al XV-lea, se pot observa numeroase prezențe nobiliare în cadrul consiliului orașenesc. La începutul secolului următor elita nobiliară devine majoritară în cadrul magistratului din Caransebeș, acaparând inclusiv funcția de jude primar.⁹ Un document din 1544 surprinde un număr impresionant de membrii și oficiali ai orașului bănățean, însă dintre aceștia doar o treime mai pot fi suspectați ca fiind exclusiv orașeni, o bună parte aparținând categoriei nobiliare.¹⁰ Mutațiile în plan social l-au determinat în 1584 pe iezuitul Antonio Possevino să afirme că orașul de pe valea Timișului era o reședință a nobililor (*rezidenza di nobili*).¹¹ Aceste schimbări profunde au dat caracterul atipic de care urbea s-a bucurat pe parcursul evului mediu târziu și al epocii moderne timpurii, deoarece Caransebeșul a fost unul dintre puținele centre urbane (dacă nu singurul) din regatul maghiar și principatul Transilvaniei care avea o populație majoritar românească din punct de vedere etnic și nobiliară din punct de vedere social.

Dincolo de aspectele privind organizarea administrativă a târgului de la confluența dintre Timiș și Sebeș, există suficiente surse de epocă care surprind topografia urbană medievală și modernă timpurie a localității. La

⁶ Pesty, *A szőrényi bántág*, vol. II (Budapest, 1878), 253–269.

⁷ Este cazul familiei Bizere, care în 1429 deținea o casă în Caransebeș în apropierea claustrului franciscan. Ibid., III, 23.

⁸ Zoltán Iusztin, *Politică și administrație în Banatul medieval* (Cluj-Napoca: Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2018), 283–290.

⁹ Bálint Lakatos, “Városi nemesek Karánsebesen a 15–16. század fordulóján,” *Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv* 3 (2008): 71–94.

¹⁰ Ibid., 79–80.

¹¹ *Călători străini despre Țările Române*, vol. II, eds. Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu (București: Ed. Științifică, 1970), 557.

mijlocul secolului al XV-lea (1453), Ioan (Iancu) de Hunedoara dăruia orașului Caransebeș prediul Racovița, aflat la nord de oraș.¹² O altă zonă aflată la periferia centrului urban era Teiușul, teritoriu cu multe vii ale orășenilor situat înspre vest de oraș. Ulterior, aceste teritorii limitrofe au fost integrate în teritoriul urban, deja la finalul secolului al XVII-lea fiind pomenit un jude al suburbiei.¹³ Pe parcursul epocii moderne și contemporane orașul s-a extins din ce în ce mai mult, zonele exterioare din perioada medievală și modernă timpurie fiind azi parte constitutivă a Caransebeșului. Din păcate, avem prea puține mărturii despre delimitarea teritorială a orașului în secolele XIV-XV. Caransebeșul secolului al XVI-lea a păstrat probabil delimitările moștenite în epoca precedentă, cu posibilele ajustări date de extinderea orașului. În mod cert, teritoriul comunității urbane se învecina și se intersecta cu diverse domenii nobiliare. O mențiune dintr-un document de la finalul secolului al XVI-lea, indică faptul că în anul 1529 oamenii capitlului din Arad au făcut o delimitare a hotarelor orașului înspre Măcițaș¹⁴, adică a zonei aflată la vest/nord-vest de așezarea urbană.

Documentele propuse atenției în cele ce urmează nu sunt ieșite din comun, ele vin în continuarea tradiției medievale a stabilirii hotarelor și surprind disputa dintre caransebeșeni și comunitatea nobiliară a districtului cu același nume. În esență, este vorba de un singur act din 1572, emis de către Ștefan Báthory, care a conservat sub formă de transumpt alte două scrisori prin care principele confirma delimitările anterioare. Ceea ce poate fi însă observat prin analiza documentelor este modul în care fiecare comunitate, cea urbană și cea nobiliară, se raportează la sine și la ceilalți. Necesitatea separării posesiunilor nobiliare de cele orășenești, a apărut în cazul Caransebeșului cu probabilitate încă din secolul al XIV-lea, ea fiind reluată periodic. În acest context, al stabilirii unor fruntarii comune, se încriu și documentele menționate. În primul, din anul 1551, reprezentanții comunității nobiliare a districtului (*universi egregii et nobiles districtus Karansebes*) au emis o scrisoare prin care menționau că s-au întâlnit cu locuitorii orașului după sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului (17 august) și au ajuns la înțelegere în privința hotarelor, așa cum au fost stabilite anterior de către fostul jude al orașului George Simon și de omul regelui Ioan Szapolyai. Evenimentul amintit trebuie să fi avut loc cel mai probabil în intervalul 1535–1536, atunci când George Simon a ocupat funcția de jude primar

¹² Documentul, astăzi pierdut, a fost editat în Ghidiu, Bălan, *Monografia orașului Caransebeș*, 351–352.

¹³ Costin Feneșan, “Caransebeșul la începutul celei de-a doua stăpâniri habsburgice (1688),” *Revista Istorică*, 1–2 (1996): 85 – *circumspectus Joannes Papp, iudex eiusdem civitatis suburbii, annorum 60*.

¹⁴ *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei*, vol I (1222–1599), eds. Bogdándi Zsolt, Gálfi Emőke (Kolozsvár: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, 2006), 68, nr. 157.

al orașului.¹⁵ Tot în acest act se stipula că încălcarea sa de către părți urma a fi pedepsită cu plata unei sume de o mie de florini, fără însă ca să fie prezentate și hotarele stabilite cu acea ocazie. Zece ani mai târziu, aceleași părți încheiau un nou acord în privința hotarelor, de data aceasta în fața banului de Caransebeș-Lugoj, Grigore Bethlen de Ictar. Documentul emis de ban doi ani mai târziu, în 1563, certifica înțelegerea survenită anterior între comunitatea nobililor, reprezentată de Ladislu Gyurkicza și George Moise, cu mandatarul orașului, Grigore Vaida, cel care ocupa funcția de jude primar. Înțelegerea viza, la fel ca și în 1529, hotarele vestice ale orașului, respectiv teritoriile aflătoare în apropierea râului Timiș. Astfel, într-o zi de vineri de dinaintea sărbătorii Sf. Sofia (9 mai) castelanii Petru Prisaca și Francisc Mâtnic, împreună cu Martin Bratovan, judele nobililor din district, s-au întâlnit cu reprezentanții centrului urban și au pornit la stabilirea limitelor comunității orașenești. Hotarele au fost stabilite după criteriile obișnuite în epocă, respectiv cursuri de ape, movile, copaci, dealuri sau văi. Printre formele naturale menționate cu această ocazie se numără Timișul și Timișul mort, văile Varisora (Vălișoara?) și Sido, dealurile Mal și Teiuș. În același timp apar elemente antropice: morile din apropierea orașului cu stăpâniilor lor, strada Călugărilor, sălașe ori poduri. Din document se poate observa destul de limpede că în jurul orașului își aveau posesiunile o serie de familii nobiliare reprezentative din zonă: Mikanda, Mixa (Micșa), Măcicaș.

Într-un mod aproape similar sunt descrise limitele orașenești în anul 1588, de data aceasta chiar mai detaliat. Din păcate, deteriorarea extremă a documentului aduce numeroase lacune în cunoașterea exactă a limitelor comunității urbane.¹⁶ Și în acest caz semnele de hotar, în cea mai mare parte, sunt date de elemente naturale. Într-o mai mică măsură apar și factori antropici, cum ar fi marcajul cu semnul crucii pe arbori sau o cruce de lemn (troită?) zisă Dragudan. Printre nobilii cu care teritoriile urbane se învecinau la finalul secolului al XVI-lea sunt menționați Micșa, Fodor, Măcicaș, Gârliște sau Fiat. Analiza tuturor acestor hotărnicii dezvăluie faptul că teritoriul orașului era

¹⁵ În istoriografie s-a considerat că ar fi ocupat funcția de jude primar în perioada 1534–1535 (Lakatos, "Városi nemesek," 85 și Dragoș Lucian Țigău, "Aspecte din activitatea prim-juzilor orașului Caransebeș în secolele XV–XVII," în *Studii bănățene*, coord. Valeriu Leu, Carmen Albert, Dumitru Țeicu (Timișoara: Mirton, 2007), 132), însă cu certitudine știm că era jude în aprilie 1535 (Pesty, *A szörényi bánság*, III, 194). Între iunie 1534 și ianuarie 1535 jude al orașului a fost Petru Rakoviczay (*Acta et Documenta partes Regni Hungariae inferiores concernentia*, ed. Hadrianus Magina (Cluj-Napoca: Mega, 2020), 158–160), ceea ce plasează oficialatul lui George Simon între primăvara anului 1535 și anul 1536. Despre acest personaj și familia sa a se vedea studiul Ligiei Boldea, "Identități premoderne bănățene: o familie de demnitari ai Banatului de Caransebeș și Lugoj," *Banatica* 22 (2012): 87–117.

¹⁶ Hotărnicie editată în întregime, atât cât s-a păstrat, în *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei*, 218–220, nr. 580.

destul de întins, suprapunându-se cu limitele actualului centru urban, vecinii fiind ca și în prezent comunitățile din satele Dalci, Cicleni, Iaz, Buchin sau Var.

Dincolo de importanța pe care o au pentru geografia zonală și cunoașterea orașului de pe valea Timișului, aceste hotărnicii surprind mecanismul prin care o anumită categorie socială, în acest caz elita nobiliară, se raportează la propria identitate dar, în același timp, la ceilalți. Analizând componența magistratului urban în prima jumătate a secolului al XVI-lea, Bálint Lakatos remarca ponderea și rolul elitei nobiliare în cadrul comunității orășenești din Caransebeș.¹⁷ Dintre juzii primari ai orașului, dar și dintre jurați, majoritatea au provenit din rândul nobilimii, semn că această categorie socială preluase magistratul. Totuși, de ce unii dintre acești membri ai elitei se consideră mai întâi locuitori ai orașului apoi nobili, iar alții invers? Iar asta într-un centru urban unde locuiesc împreună. Să fie vorba oare de acei nobili care aveau doar proprietăți în oraș pe de o parte și cei care au avut domenii și pe teritoriul districtului pe de alta? În mod sigur, o diferențiere între cele două categorii există.

Nobilimea districtului se autodenumește *universitas* (comunitate) ori, mai expresiv, în limba maghiară, *nemes nepek* (poporul/națiunea nobiliară) și se vede ca o comunitate distinctă, deși în mod sigur în cadrul ei îi putem regăsi pe cei aflați la conducerea orașului. Spre exemplu, Grigore Vaida, judele orașului Caransebeș în 1561, este unul dintre numeroșii nobilii care dețin posesiuni atât în district cât și în oraș, familia sa fiind una dintre cele mai reprezentative din zonă.¹⁸ Dintre reclamanții bunurilor imobile din oraș în anul 1688, după preluarea Caransebeșului de către imperiali, cel puțin jumătate aparțineau categoriei nobiliare, mulți fiind membri ai familiilor fruntașe din Banatul înalt: Gârliște, Măcicaș, Fiat, Peica, Simon, Ivul sau Găman¹⁹. Toți aceștia au avut la rândul lor posesiuni pe teritoriul districtului Caransebeș/comitatului Severin, dar în egală măsură au deținut poziții oficiale în magistratul orășenesc. Pentru elita urbană, apartenența la categoria nobiliară era, la fel ca pentru ceilalți nobili, un prilej de mândrie, așa cum sublinia Mihail Halici fiul, care se intitula *nobilis Romanus civis de Karansebes*²⁰, o triplă ipostază de nobil, român și cetățean al urbei de pe valea Timișului. Totuși, așa cum menționam, până târziu la finalul secolului al XVII-lea, persistă diferențierea între comunitatea urbană, în bună parte nobiliară, și cea nobiliară din district/comitat, cu toate că cele două se întrepătrund

¹⁷ Lakatos, "Városi nemesek," 82–87.

¹⁸ Pentru familia Vaida și rolul ei în istoria arealului înalt al Banatului a se vedea Dragoș Lucian Țigău, "Familia nobililor Vaida în secolele XVI-XVII," *Analele Banatului*, Serie Nouă XVI (2008): 199–220.

¹⁹ Feneșan, "Caransebeșul," 78–85.

²⁰ Nicolae Drăganu, "Mihail Halici. Contribuție la istoria culturală românească din sec. XVII," *Dacoromania* IV (1924–1926): 84.

și sunt aproape imposibil de distins la nivelul categoriei elitare. Astfel, într-un alt document din 1688 întreaga comunitate din zona Caransebeșului și Lugojului (*tam nobilium quam civitatensium*) își exprima doleanțele către împăratul Leopold. Diferența între grupuri, cel puțin la nivel semantic, și în mod cert legal, e surprinsă și de exprimarea maghiară din același act: *Karansebesi nemesi és városi rend*.²¹ Membrii comunității urbane însă, așa cum cum reiese din toate documentele invocate, erau în mare măsură tot nobili, desemnați ca orașeni. O spune răspicat și documentul din iulie 1695, în care, în cadrul *totius communitatis civitatis Caransebes*, îi regăsim pe membrii familiilor nobiliare Fiat, Fodor, Măcițaș, Gârliște etc.²²

Se poate ușor observa că documentele privitoare la Caransebeș, atât hotărnicile din secolul al XVI-lea cât și actele de la finalul secolului următor, operează cu două categorii sociale distincte: nobilii (subsumați teritorial districtului/comitatului) și orașenii. În rândul acestora din urmă regăsim într-o bună măsură tot membrii ai elitei nobiliare. Ce îi face diferiți din punct de vedere social (și legal) pe cei dintâi de ceilalți, deși statutul lor nobiliar nu intră în discuție, cu toții fiind recunoscuți ca atare? Cred că răspunsul la această întrebare poate fi oferit prin raportarea la istoria districtului și a orașului Caransebeș în evul mediu. În cazul districtului Caransebeș, suprapus ulterior de comitatului Severinului, mândria nobiliară provine din tradiția medievală, de care această elită era legată. Nobilimea din acea zonă era o comunitate încheșată, atașată la anumite valori sociale încă din secolul al XIV-lea. Privilegiul din 1457, nu a făcut decât să certifice drepturile și libertățile nobiliare deja în uz pe teritoriul districtului.²³ Orașul Caransebeș, pe de altă parte, avea în aceeași perioadă un alt statut, neprivilegiat. De abia la finalul secolului al XV-lea a obținut dreptul de care beneficia orașul Buda și posibilitatea de a-și alege singur magistratul, în vreme ce jude primar era voievod și nobilul Ștefan Stoica. Cred că diferența la nivel semantic și legal nu era dată atât de apartenența la categoria nobiliară, cât de poziția asumată public, fie ca reprezentanți ai orașului, fie ai comunității din district/comitat. Indiferent de faptul că era sau nu nobil, dacă un personaj ocupa funcții oficiale în cadrul magistratului ajungea să fie subsumat comunității urbane sau viceversa în cadrul districtului. Mândria nobiliară, pentru cei care reprezentau comunitatea districtuală era de la sine înțeles, căci, deși

²¹ Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Pesty Frigyes gyűjteménye.

²² Costin Feneșan, "Comitatul Severinului la sfârșitul secolului al XVII-lea," *Tibiscum* (1988): 211–212.

²³ Despre impactul privilegiului în lumea nobiliară din Banat, a se vedea Adrian Magina, "Universitas valachorum: Privilege and community in the medieval Banat," în *Reform and Renewal in Medieval East and Central Europe: Politics, Law and Society*, eds. by Suzana Miljan, Éva B. Halász, Alexandru Simon (Cluj-Napoca – Zagreb – London, 2019), 493–502.

aparținând elitei, ca reprezentanți ai centrului urban nu beneficiau de același statut social comunitar. Orașul, deși populat masiv de nobili, a rămas în continuare o entitate legală și socială cu un statut diferit de cel al nobilimii, reflectat în terminologia documentelor din epocă.

Consider că actele de delimitare a hotarelor orașului Caransebeș de proprietățile nobiliare din district în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, reflectă nu doar un aspect de geografie urbană sau istorică, ci permit sondarea unor atitudini sociale și surpinderea unui fragment din ethosul categoriei elitare bănățene în epoca medievală și modernă timpurie.

1

1551,17 august, Caransebeș

Transumpt în documentul nr. 3 din din 5 noiembrie 1572.

Comunitatea nobiliară a districtului Caransebeș dă de știre că a ajuns la înțelegere cu oficialii orașului Caransebeș în privința hotarelor centrului urban.

Nos, universi egregii et nobiles districtus Karansebes, memorie commendamus tenore presentium singulis presentibus et futuris presentium notitiam habituris, quod nos feria secunda post festum beatissime Assumptionis semper virginis Marie proxime preteritum ab una, ab altera vero parte universi domini iudex, ceterique iurati ac senatores et tota communitatis inhabitatorum civitatis eiusdem Karansebes stantes et disceptantes pro in equalitate quarundam metarum ubique in gyro civitatis existentes ergo tum ex voluntate nostrorum, tum vero volentes, commisioni et mandatis reverendo domini thesauraris consentire domini nostri semper gratiosissimi ad tales devenimus unionem et concordiam rationedictam limitum, quod cum dum ad huc tempore serenissimi domini domini Iohannis regii inclito regni Hungarie domini nostri semper clementissimi felicis memorie ac hominem eiusdem Thome [R]adak¹ ad id per eandem maiestatis reginalem deputato, necnon Georgio Simon pro tunc iudice electo istius loci, caeteris vero absentes, calcando et deambulando more consueto separassent et sequestrassent. Nos, intra eandem limitationes non transcendere fatemur sub vinculo infradicto similiter domini iudex et tota civitatis, ut prefertur, extra earundem calcationem ne possint egredere nec se immiscere sub eandem vinculo cuius constitutioni e(...)enitatis² vinculum imposuimus florenos mille. Si qua partium, ut prefertur, pretactam dispositionem transgredere succesu temporum ut cunque niteretur, extunc talis pars adversa contra parte pacificam in vinculo praedicto aggravaretur, coeterum est, si cui partium

aliquid de iure videretur ratione dictarum limitum, extunc id processu iuris coram presentia maiestatis reginalis requiratur ubi clara ac manifesta meraque veritas non defruit omnibus, imo ligamus et constituimus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante, quas eidem iudici et toti civitati sigillis nostris compressas ad cautelam dare duximus. Datum in Karansebes termino in predicto et anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo.

1. Documentul șters. Întregire probabilă.
2. Documentul îndoit la plicatură și greu lizibil.

2

1563, 20 mai, (Caransebeș)

Transumpt în documentul nr. 3 din 5 noiembrie 1572.

Grigore Bethen de Ictar, banul de Caransebeș, dă de știre despre faptul că între comunitatea urbană din Caransebeș și cea nobiliară din districtul cu același nume s-a ajuns la o înțelegere în privința hotarelor orașului, fiind descrise limitele acestuia și semnele de hotar.

My Iktary Bethlen Gergely Karansebessy ban es ew felsegenektanachya, aggywk emlekezetre mindeneknek mostaniaknak es jeovendeoknak kiknek illik levelwnknek rendiben, hogy mikoron 1561 eztendeoben wranak my eleottwnk egyeb nemes es valasztott zemelyek eleott, az vitezleo Gywrkicza Lazlo, Moises Gyeorgh minden attyokfiaywal egyetembe az vitezleo Vayda Gergely karansebesi feo biroval es eskwtekel polgarokkal smind az eges varasal az hatar dolgarwl inig concordaltanak vala meg, mer az nemes nepek az ew hatarokat mindenwt az Themest mongiak vala lennj, az birak peniglen azt mongyak wala hogy ne(...)¹, mert az mostanj az Themes regen masswt foklegyen es hogy annak folyassa nagy sokat mindenwt el zakasztot wolna az waras foldeben az Nemesegehez, azertaz eo hatarok azon volna mellyen regen volt folyassa az Themesnek, ezt halvan az nemes nepek keoteklelkekre az birakwnk hogy walamelleyen az biro heted magawal meg merne eskennye heg volna az hatar ewkis keoz engedelmessekk lennenek mind eorekke annak meg allani es az meg tartany, az biro azert eskwttivel egietembe akkar walamy okkokbol meg nem eskewttenek wala mostan annak okaert immaron az vitezleo Bokosnicza Pal birosagaban ugyan ezen fellywl meg (...)¹ nemes nepek, mynnayan ugyan ezen hatar dolgarwl az birowal eskwttekel polgarokkal es az egez warassal ezen my zemelnywnknek eleotte hasanlatos keppen meg concordalanak hogy az biro heted

magaval meg eskewggyet es my az hatart azon el jartassuk mellyen ewt meg eskennenek mikoron azert zent Sophia azzony nap eleott valo penteken wolna my mind az ket porkolabot tudnia illik az vitezleo Prizaka Peterth, Motnoky Ferenczet es Brathovan Martont es Karansebes warmegyének zolgabiriat az hatara ky buchiattuk helet az felel zemen az biro heted magaval eskewtivel (...)¹ meg eskw(...)¹ az nemes nepek ott felen lewen eskwwesnek (...)¹ az porkolabok es zolgabiro az birakat az nemes nepekel egyetembe kwlel (...)¹aittwan¹eleotteok az hatart illyen helyen keztek wolna el jarny zintin az mostany Themesnek partyan holot az regy Themesnek tudnia az holt Themesnek az feye wagion egy dombochkon mely dombochkon jew ky Sebesbeol egy eotachk mely dombochkawak wegieben zintin az Themes parttian egy ffyz fa wagion azon alol het lepressel kezdetik az hatar holot hantoth chinaltanak es onnat az holt Themes partthian ala mennen azon mind fuz fak wannak walmy wagion mindenwk jarwan az holt Themesnek beleol Themes felew az mind az warasse, walamy kegieglen az hegyfelew wagion az mind az nemes nepeke es ala menwen azon holt Themes partthian es jowen egy nagy egher fara ky zintinaz parton del feleol wagion es annak ala menwen es jeowen egy hehe holot regen ez nemes nepeknek eley az Themesbeoy egy patakot weottek wolt ky malomra walot es onnat igyenessen ala menwen eg megye zabasswn melnek wegeben egy ke kewesse delre haiol az hatar holot hantott chinaltanak es onnat ala menwen az holt Themes partian es jeowen egy weremre onnat eleb menwen parton es jeowen (...)¹ ky az warasbwl jew ky holot az Varisora pataka az wttal(...)¹talalkozik holot hantott chinaltanak es onnat mind igyenessen ala menwin az holt Themes partian es az ffyz volgien altal menwen es az nagy partra zalwan es azon mind ala menwen es az Sido patakon altal kewin es az Maal hegye alat ismegiut az holt Themesre zalwan es az holt Themessen mind ala menwen es az ujra ky zalwan mely az Barath wlczarwl vegien az Thywss hegyen holot egy hantot chinaltanak es az wton altal menwen walamy ffyz fakra mely ffyz fak wegebe egy hantot chinaltanak, onnat elew menwen hatarnak foliassa ismegiut az holt Themesben egyyk az holt Themesbeol megirt az mostani Themesben esik es az Themessen mind ala menwen es zalwan arra az helre holot Mixa Janos az derek Themesbeol egy patakot weot ky malnara walot holot egy hantot chinaltanak, onnan igyenessen menwin az Baratok tawara es mind azon eleo menwin addiglan meglen az Tho, az holt Themessen egyk es holt Themessen igyenessen ala menwen az helre holot Dragna Istvannak zalassa wolt es onnan az holt Themessen altal menwen az mostany Themesre es az Themessen igazan altal menwin az Mixa Janos patakian wolt hidra az helre holot Mikanda Boldisar, az embert wagta wolt le es onnat mind az Mixa Janos patakan ala menwin az Machkassy hataraigban, mely Machkas hatara ennek eleotbe Machkashez tartozo wolt mostan peniglen waras feolde az es ott wegeztetyk el az hatar, mely concordiabwl el jartatoth

es walaztatot hatareol my altwnk az my pechyetes lewelwnket eoreok emle-
kezetnek es ereossegnék okayrtth nekik bizonsagwl. Date in festo Ascensionis
Domini, anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo tertio.

1. Documentul deteriorat.

3

1572, 5 noiembrie, Turda

SJAN Sibiu, Documente medievale, U IV, nr. 1029, original, pergament, pecetea lipsește.

Ștefan Báthory, voievodul Transilvaniei, la cererea judeului primar și a întregii comunități urbane din Caransebeș, întărește scrisorile de hotărnicie între comunitatea nobiliară a districtului și cea ubană a orașului Caransebeș.

Nos, Stephanus Bathory de Somlyo, vaivoda Transilvanus et Siculorum comes etc., memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit universis, quod egregii et nobiles Paulus Bokosnicha iudex ac Ambrosius Peyka inhabitatoris civitatis Karansebes in suis et senatus et totius communitatis eiusdem civitatis Karansebes nominibus et personis nostram personaliter venientes in presentiam, exhibuerunt nobis et presentarunt binas quasdam literas unas universitatis nobilium districtus Karansebes compositionales super sequestratione et separatione quarundam metarum in gyro sive circuitu civitatis Karansebes existentes sub vinculo mille florenorum inter ipsam universitatem nobilium districtus et inhabitatores civitatis dictae Karansebes facta in ipsis literis clarius contenta in dupplici papiro patenter confectas, tribusque eorum sigillis obsignatas, alteras vero egregii condam Gregorii Bethlen de Iktar, bani Karansebesiensis prescriptarum metarum reambulatoria et rectificatoria in simplici papiro patenter confectas sigilloque suo in margine inferiori impesive communitas, emanatas tenorum infrascriptorum. Supplicantes nobis debita cum instantia, ut nos easdem literas ac omnia et singula in eisdem contentas ratas, gratas et acceptas habentes literis nostris privilegialibus verbotenus inseri et inseribi facere ac pro universitate inhabitatoris predictae civitatis Karansebes eorumque succesoribus et posteritatibus universis perpetuo valituras benigne confirmare vellimus. Literarum autem prefatae universitatis nobilium districtus Karansebesiensis tenor talis est: (urmează doc. nr. 1 din 17 august 1551)

Alterarum vero literarum dicti olim Gregorii Bethlen de Iktar metalium tenor sequitur hac modo: (urmează doc. nr. 2 din 20 mai 1563)

Nos itaque premissa supplicatione universitatis inhabitatoris civitatis prefate Karansebesiensis nobis modo quo supra porrecta benigne exaudita et

faventer admissa, prescriptas literas praefate universitatis nobilium districtus Karansebes ac annotati Gregorii olim Bethlen, non abrassas, non cancellatas nec in aliqua sui parte suspectas sed prorsus omni vicio et suspicione carentes sine diminutione et augmento ac variatione aliquali presentibus literis nostris privilegialibus, verbotenus insertas et inscriptas quoad omnes earum continetias, articulos, clausulas et puncta eatenus, quatenus rite et legitime existunt emannatae, viribusque earum veritas suffragatur, acceptamus, approbamus et ratificamus ac pro memoratis universitati inhabitatoris praefate civitatis Karansebesiensis ipsorumque haeredibus et succesoribus universis perpetuo valituras benigne confirmamus. In cuius rei testimonium presentes literas nostras privilegiales pendentis et autentici sigilli nostri munimine roboratas, eisdem pro iurium suorum ulteriore cautela dandas duximus et concedendas. Datum in oppido Thorda, quinta die mensis Novembris, anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo secundo.

Stephanus Bathory de Somlyo propria
Franciscus Forgach comes manu propria

BOUNDARIES, URBAN COMMUNITY AND NOBILITY
ETHOS. CARANSEBEŞ TOWN PERAMBULATIONS
IN THE SECOND HALF OF 16TH CENTURY

Abstract

Caransebeş is an urban centre in the highland area of Banat, a town that developed around the royal fortress mentioned in the Timiş river valley since the fourteenth century. In the 16th century, the town went through several perambulations, some of which were not known until now. The documents issued following the agreements on the boundaries of the locality, given as annexes to this study, allow us to know the geography of the urban centre and its boundaries but, at the same time, provide an insight into how the nobility of the district of Caransebeş refers to the urban community on the Timiş valley. It is about capturing some social and legal attitudes, but also a fragment of the ethos of the Banat elite category in the early medieval and modern era.